Іван Монолатій

НАЦІОНАЛЬНІ ВИМОГИ ЯК ДЗЕРКАЛО ПОСТУПОК ІМПЕРСЬКОЇ ПАРТІЇ. ВИПАДОК УКРАЇНЦІВ У РЕВОЛЮЦІЙНІЙ РОСІЇ

Щербін Л. В. Українське питання в діяльності Конституційно-демократичної партії Росії (1905–1918 рр.) / Л. В. Щербін. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2011. – 248 с.

Сьогодні вже з достатньою мірою впевненості можна твердити, що так званий, з легкої руки відомого українського історика О.Реєнта, імперський період (головним чином, XIX – початок XX ст.) більш-менш вивчено з огляду як на сучасний методологічний інструментарій, так і неопубліковані архівні документи, виявлені не тільки (в основному) в Україні, а й поза її межами. Відтак періодичними, а не спорадичними й до кінця не зрозумілими (як це було ще яких 15–10 років тому) стали спроби серйозного осмислення місця та ролі *українців, України* й *українськості* в загальноєвропейському історичному й політичному контекстах. Саме тому студії над особливостями українського питання в повсякденні й офіційному житті останніх класичних імперій викликають і, сподіваємося, викликатимуть непідроблений інтерес фахівців до політичної історії й кількох національних історіографій. До того ж на книжковій полиці невеликої, щоправда, натепер книгозбірні з історії політичних партій у Російській імперії з'явилася цікава праця івано-франківської дослідниці Лілії Щербін, присвячена українському питанню в діяльності Конституційно-демократичної партії Росії в 1905–1918 рр.

А що політичні партії здійснюють комунікативну функцію у форматі "групи – влада" і здатні в разі утримування широкої соціальної бази безпосередньо впливати як на стратегію політики держави, так і кориґувати засоби, які вона обрала для реалізації своїх ініціатив, викликають жваву цікавість у сучасних істориків, то виважене й об'єктивне розуміння ставлення однієї із численних імперських партій до національних вимог українців напередодні та під час Першої світової війни має незаперечне політичне й суспільне звучання. Адже ті висновки, які пропонує у своїй праці авторка, мають не стільки вузькоісторичне звучання, зрозуміле партологам, а швидше практичний "меседж" до головних акторів сучасної політичної сцени України та Росії. Навіть лінивий читач уже заздалегідь знає, що діяльність останніх має і, на жаль, матиме суперечливий характер і подвійний вимір. Пояснення такого стану речей – у рецензованій книжці.

Безперечно, що її структура, сказати б, традиційна для монографій такого штибу. Відкривають її історіографія проблеми й огляд джерел, від яких перекидається місток до проблеми інституціоналізації та засад діяльності Конституційно-демократичної партії, а згодом, що і є епіцентром студії, звернення до українського питання в діяльності партії в 1905–1918 рр. Тут, очевидно, є вже свої особливості: від ставлення Партії народної свободи до українського питання в 1905–1914 рр. через позицію російських кадетів до національних вимог українців під час Першої світової війни й до спроби розуміння ставлення кадетів до української державності в період Центральної Ради й у добу Гетьманату. Підкреслимо, що кожен підрозділ і розділ книжки логічно завершуються необхідними висновками, а текст "зв'язано" покликаннями на джерела, частина з яких уперше опублікована у вигляді 15-ти додатків ("Документи"). А наявність 579 позицій у списку використаних джерел і літератури, у т. ч. 142 документів з українських (Центральний державний історичний архів України, м. Київ, Центральний державний архів громадських об'єднань України, Інститут рукопису Національної бібліотеки ім. В.Вернадського) і російських (Государственный архив Российской Федерации, Отдел рукописей Российской государственной библиотеки) архівних і бібліотечних установ пере-

© Монолатій І., 2012

конує в ґрунтовних висновках й узагальненнях, котрі не "виписані" під якийсь ідеологічний шаблон у наперед заданих координатах.

Авторський задум аналізу імперської політики в національному питанні та його реалізація на прикладі позиції кадетів щодо українського питання має, щонайменше, дві складові. Перша – сповідування дослідницею філософії постколоніальних студій, зокрема, імперіології, яка зосереджує свою увагу на різних обличчях теорії й практики імперіалізму; друга – розуміння історичного досвіду врегулювання етнонаціональних конфліктів, у т. ч. партійної практики етнонаціональної політики поліетнічних держав.

Поза сумнівами, зміст і висновки монографії Л.В.Щербін укотре підтверджують тезу, що інструментом внутрішньогрупової інтеграції виступали партії, що постали в середовищі титульного етносу (російського) й обстоювали інтереси нації-держави (Російської імперії), а інші, які об'єднували етнофорів із числа етнічних меншин (українців), захищали від їхнього диктату. З одного боку, в атмосфері чимраз більшої політичної самосвідомості етнофорів діяльність партій спрямовувалася на реалізацію конкретних політичних завдань, з іншого, – була результатом суспільних реалій імперської етнополітичної сфери й публічних виступів "диригентів" із Санкт-Петербурга, а згодом – і Москви. А що діяльність партій, які артикулювали етногрупові інтереси й стратегії їх захисту, відображала політизацію "ми"-переживань, сюди додався й нонконформізм у захисті прав "своїх", що спричинювало превалювання в інтеракціонізмі етнонаціональних спільнот на просторі од Санкт-Петербурга до Камчатки суперечностей і конфліктів. Адже в умовах етнізації політики й міжетнічних суперечностей у Російській імперії напередодні й під час Першої світової війни це зумовило функціональну роль імперських політичних партій як конфліктних груп.

Відтак припускаємо, що конкурентний формат партійного життя в пізній імперії Романових відображав усвідомлення цілей членами окремих макросоціальних груп, зокрема, (від)будову ними власних етнополітичних свідомостей. Адже організаційно інституціоналізовані індивідууми та групи (класи й етнічні спільноти) були безпосередніми акторами того політичного процесу, який призвів до падіння імперії й надто короткочасного "параду суверенітетів" донедавна *під*російських народів у 1917–1918 рр., у т. ч. й українців. А тому досвід учить, що імперські політичні партії (читай – Конституційно-демократична партія Росії) виконували історичну роль через вузькі посередницькі групи, які говорили й діяли від їхнього імені. Завдяки своєму інституціоналізованому й вузькому характерові, останні й виступали як етнічні політичні актори. Хоча, як свідчить зміст книжки Л.В.Щербін, не можна однозначно стверджувати, що внаслідок артикуляції кадетами "ми"-інтересів назовні забезпечувався пошук нових прибічників конкретними політичними акторами, зокрема, українськими. Ключовий момент у процесі становлення останніх – здобуття ними права на формування груп за інтересами всередині досліджуваної партії. У такому випадку це б унаочнювало міркування французького соціолога націй Д.Шнаппер про те, що партії доводять, що виражають не тільки інтереси й особливості якихось груп, реґіонів, соціальних верств населення, релігійних та етнічних спільнот.

Наприкінці зауважмо, що, як писав свого часу класик світової історіографії А.Дж.Тойнбі, історики перебувають у полоні тих національних історіографій, у яких їм випало жити й працювати, дослідження Л.В.Щербін є типовим прикладом сучасної української історичної науки. Наразі в її осередді – *україноцентризм*, сповідування постулатів національно-визвольної боротьби українського народу. Тому-то вимогою часу та зрілих історіографій було б акцентування на особливостях взаємодії всіх, без винятку, фіґурантів етнополітичної історії, зокрема й на, сказати б, партійному фронті. Це зауваження стосується не тільки й не стільки українського питання в діяльності Конституційно-демократичної партії Росії, проналізованого в рецензованій книжці, а й інших "національних питань", які в досліджуваний період почали свій забіг на паралель-

них національних доріжках, віддзеркаленням чого стали феномени "близнюкових" націоналізмів. Їхні рецидиви, зокрема фантомні болі, відчуваємо сьогодні в політиці України й, головним чином, Росії.

І, останнє. Сподіваємося, що вихід у світ монографії Л.В.Щербін не викличе ейфорії на кшталт "Навіки разом!" (російських кадетів і "сочувствующих" їхнім ідеям у Підросійській Україні федералістів штибу М.Грушевського & Co.), але вкотре актуалізуватиме потребу розуміння конфліктної взаємодії "двох руських народностей" на окремому партійному олімпі, дозволить "без брому" прочитати про причини наших поразок у боротьбі за національну державність, задоволення вимог власних мови, школи, культури тощо, хоча б у вузькопартійній площині.

Орест Красівський

НОВИЙ ПОГЛЯД НА ПОЛІТИЧНУ ІСТОРІЮ ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Соляр І. Я. Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923–1939) / І. Я. Соляр. – Львів, 2011. – 356 с.

Сьогодні, на жаль, українська історіографія не перенасичена працями, у яких цілісно відображено партійно-політичне життя Західної України в міжвоєнний період XX ст. Причини, через які науковці не беруться до цієї цікавої, водночас складної проблеми, на поверхні – відсутність чітко визначеної стратегії партій, що поєднується з мінливістю поглядів провідних діячів УНДО, УСРП й УСДП, а також нестабільною ситуацією в Європі та СРСР, що бумерангом відбивалося на настроях широкої громадськості Західної України.

У монографії І.Соляра "Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923–1939)" на якісно новому рівні систематизовано й узагальнено масив нових джерельних матеріалів, проаналізовано теоретичні підходи, оціночні характеристики попередників, подано власне бачення змісту суспільно-політичних процесів, які відбувалися в Західній Україні в 1920–1930-х рр., крізь призму зовнішньополітичних чинників.

Високий рівень осмислення окремих аспектів монографії пояснюється тим, що вони були складовими інших самостійних дослідницьких тем автора. Опираючись на широкий методологічний інструментарій і джерельну базу, ще донедавна недоступну для українських науковців, автор поглибив дослідження однієї з проблем, яку раніше частково порушував у працях "УНДО: перший період діяльності (1925–1928)" і "Консолідація національно-державницьких сил Західної України (1923–1928)".

Одразу ж зауважимо, що монографія не претендує на вичерпність теми. Автор свідомо відмовляється від кількісного підходу, "широкої географії", а обмежує дослідження трьома партіями національно-державницького табору – УНТП-УНДО, УРП-УСРП та УСДП. Такий підхід цілком виправданий, адже він дозволив детально проаналізувати еволюцію оцінки українською громадськістю міжнародних відносин 1920–1930-х рр.; візії партій національно-державницького табору розв'язання українського питання; процес формування зовнішньополітичних орієнтирів УНДО, УСРП й УСДП упродовж міжвоєнного двадцятиліття XX ст.

Праця відзначається чіткою внутрішньою логікою та глибоким аналізом досліджуваних процесів. Заслугою автора вважаємо те, що він спробував уписати український рух на Західній Україні в загальноєвропейський контекст. Зокрема, у світлі зовніш-

© Красівський О., 2012